

Economische betekenis en potentie van de hippische sector in Drenthe

Rapport
Provincie Drenthe

BMC Advies/Hanze Hogeschool
februari 2015
B. Dijk MA
H. Slender MSc
L. ten Wolde BA
W. de Boer MSc
drs. E. Gerritsen
drs. K.H.J. van de Wetering
Projectnummer: 043182
Correspondentienummer: AD-0503-73419

INHOUD

INLEIDING: ACHTERGROND EN VRAAGSTELLING	2
HOOFDSTUK 1 ECONOMISCHE BETEKENIS VAN DE HIPPIsche SECTOR IN DRENTHE	6
1.1 Omzet van de (in)direct betrokken organisaties	6
1.2 Omvang van de hippische sector	8
1.3 Vergelijking met andere provincies	11
1.4 Wat is de impact?	15
HOOFDSTUK 2 TOEKOMSTPOTENTIE VAN DE HIPPIsche SECTOR IN DRENTHE	16
2.1 Toerisme en recreatie	16
2.2 Inspelen op ambities gemeenten	17
2.3 De handelssector	17
2.4 Profilering van de hippische sector in Drenthe	17
2.5 Evenementen	18
2.6 Kiezen voor kwaliteit	18
2.7 Integrale visie en aanpak	20
HOOFDSTUK 3 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	22
LITERATUURLIJST	26
BIJLAGE 1 OVERZICHT SBI-CODES	27
BIJLAGE 2 INTERVIEWS EN FOCUSGROEPEN	29
BIJLAGE 3 GESPREKSLEIDRAAD INTERVIEWS EN FOCUSGROEPEN	30
BIJLAGE 4 DIGITALE ENQUÊTES	33
BIJLAGE 5 METHODIEK BEREKENING OMVANG HIPPIsche SECTOR	39
BIJLAGE 6 OVERZICHT (POTENTIËLE) RUST- EN PLEISTERPLAATSEN RUITERROUTENETWERK	41

Inleiding: achtergrond en vraagstelling

Economische betekenis hippische sector in Drenthe is onbekend

In Drenthe vindt discussie plaats over al dan niet investeren in de hippische sector door provincie, gemeenten en private partijen. Voorstanders hiervan voeren als belangrijk argument aan: het grote economische belang van de hippische sector voor Drenthe. Het is echter niet duidelijk hoe groot de economische betekenis en economische potentie van deze sector in en voor Drenthe nu eigenlijk is. Kortom: de provincie Drenthe, het Hippisch Platform Drenthe en anderen hebben behoefte aan inzicht in de economische betekenis van de hippische sector in en voor Drenthe.

Inzicht in economische betekenis en potentie leidraad voor investeringsbeslissingen

Uit eerdere pogingen van het Hippisch Platform Drenthe en anderen is gebleken dat het niet eenvoudig is om een kwantitatief beeld te krijgen van de omvang en betekenis van de hippische sector in Drenthe. Er is daarom behoefte aan een onderzoek naar de economische betekenis van deze sector. De provincie Drenthe heeft hierin het voortouw genomen samen met het Hippisch Platform en de gemeente De Wolden met haar ambities hierin betrokken. Pas met een goed inzicht in de economische omvang en het economisch potentieel van de sector kunnen publieke en private partijen met elkaar een goed gefundeerde discussie voeren over (al dan niet gezamenlijke) investeringen in de hippische sector in Drenthe.

Vraagstelling

De onderzoeksvraag die wij beantwoorden:

Wat is de economische betekenis én de economische potentie van de hippische sector in Drenthe?

Het gaat hierbij vooral om een kwantitatieve analyse van de huidige situatie die tevens gebruikt kan worden als nulmeting voor toekomstige onderzoeken.

De onderzoeksvraag bestaat uit drie deelvragen/componenten:

1. Het in kaart brengen van de economische betekenis van de hippische sector in Drenthe op dit moment (een kwantitatief beeld).
2. Een inschatting van het (economische) toekomstpotentieel van de hippische sector in Drenthe (een kwantitatieve inschatting).
3. Aanbevelingen over hoe dit economisch potentieel bereikt kan worden, met andere woorden: welke acties, maatregelen en investeringen zijn hiervoor nodig? (een kwalitatieve onderbouwing).

Definities

De hippische sector in de provincie Drenthe bestaat niet enkel uit maneges en rijverenigingen. Fokkerijen en hengstenhouderijen bijvoorbeeld behoren er ook toe. Daarnaast zijn er nog tal van organisaties die een dienstverlenende rol spelen voor de hippische sector, denk hierbij bijvoorbeeld aan transportbedrijven. Grofweg wordt in dit onderzoek een onderscheid gemaakt tussen 'direct betrokken' en 'indirect betrokken' organisaties in de hippische sector. Dit onderscheid is vergelijkbaar met het onderscheid dat wordt gemaakt in vergelijkbare onderzoeken (Hoogeveen en Roest, 2009). Wat betreft de **direct betrokken organisaties** bij de hippische sector zijn er veel bedrijven/organisaties die niet enkel in één categorie vallen. In een opfokbedrijf worden ook paarden verhandeld en een merriefokkerij kan ook hengsten houden.

Wat betreft hippische evenementen is er vaak een overlap tussen verschillende disciplines: dressuur, springen, eventing, endurance, mennen, aangespannen sport, voltige, reining, polospport en draf- en rensport. De disciplines kunnen op zowel (top)sport- als recreatief niveau worden beoefend.

De volgende indeling in de direct betrokken organisaties wordt aangehouden in dit onderzoek:

1. Ruitervereniging
2. Handelsstal
3. Pensionstal
4. Hippische veiling
5. Africhtingsstal
6. Sportstal
7. Stalhouderij
8. Privéstal
9. Hengstenhouderij
10. Merriehouderij
11. Opfokbedrijf
12. Stoeterij
13. Wedstrijd- of evenementorganisator
14. Manege of ruitersportcentrum
15. Ruitersportzaak
16. Zadel- en tuigmakerij
17. Camping met pensionstal
18. Hippische recreatie (recreatie met de mogelijkheid een paard te gebruiken/stallen)

De direct betrokken hippische organisaties worden voorzien van goederen en diensten door diverse toeleveranciers en dienstverlenende bedrijven. Deze organisaties worden **indirect betrokken organisaties** genoemd in dit onderzoek. Voor deze organisaties geldt dat hun diensten/activiteiten niet geheel aan de hippische sector ten dienste komen. Met andere woorden: deze organisaties zijn ook in andere sectoren actief dan de hippische sector.

De volgende indeling in de indirect betrokken organisaties wordt aangehouden in dit onderzoek:

1. Dierenarts
2. Hoefsmederij
3. Veetransport
4. Transportmiddelen (trailers/vrachtwagens)
5. Alternatieve dierengeneeskunde
6. Dierfysiotherapie
7. Dierenrevalidatie
8. Dierengebitesverzorging
9. Foeragebedrijf
10. Mestverwerking
11. Stallenbouw
12. Onderzoek en/of certificering
13. Overige veterinaire dienstverlening
14. Hotel/Bed & Breakfast
15. Horeca

Onderzoeksaanpak

Er zijn drie sporen bewandeld om een goed inzicht te krijgen in de economische omvang en potentie van de hippische sector in de provincie Drenthe:

1. *Inventarisatie organisaties*

Er was geen totaaloverzicht beschikbaar van alle hippische organisaties in de provincie Drenthe. Tevens was er geen inzicht in welke organisaties indirect betrokken zijn bij de hippische sector als leverancier of dienstverlener. Vanuit verschillende databases van het Hippisch Platform provincie Drenthe, Drentse gemeenten, KNHS regio Drenthe, SportDrenthe, een database van de provincie Drenthe, met alle bij de Kamer van Koophandel ingeschreven bedrijven (door middel van zogenoemde SBI-codes te selecteren) en ten slotte door eigen onderzoek is een totaaloverzicht gecreëerd en is overlap tussen de verschillende gevonden organisaties uitgefilterd. De indirect betrokken organisaties zijn inzichtelijk gemaakt door een aantal SBI-codes¹ te selecteren, in overeenstemming met de ordening in indirect betrokken organisaties, is een totaaloverzicht van indirect betrokken organisaties verkregen.

2. *Interviews*

Er zijn interviews gehouden met diverse betrokkenen en stakeholders bij de hippische sector in de provincie Drenthe². Er is begonnen met het interviewen van een relevante beleidsmedewerker (sport, toerisme, marketing) per Drentse gemeente in de veronderstelling dat de gemeenten een overzicht hadden van de hippische sector in de eigen gemeenten:

- vertegenwoordigers van Drentse gemeenten;
- vertegenwoordigers van de hippische sector in Drenthe;
- vertegenwoordigers van aan de hippische sector gerelateerde organisaties;
- experts van de hippische sector.

3. *Digitale enquête*

Aan de direct betrokken organisaties en indirect betrokken organisaties bij de hippische sector is een verschillende enquête gestuurd. De digitale enquêtes zijn te vinden in bijlage 4. In grote lijnen zijn de enquêtes ingegaan op:

- aantal ruiters/paarden/evenementen (direct betrokken organisaties);
- aantal werknemers;
- aantal vrijwilligers;
- 'hippisch gerelateerde' omzet;
- hippisch toerisme en recreatie (direct betrokken organisaties);
- kansen en bedreigingen voor de toekomst (direct én indirect betrokken organisaties)

Onderzoeksverantwoording

Na het samenvoegen van verschillende databases met contactgegevens van hippische organisaties zijn er in totaal 294 organisaties benaderd voor het invullen van de enquête. Deze organisaties zijn veelvuldig benaderd met het verzoek de enquête in te vullen. Via Twitter, Facebook en door het nabellen van respondenten is getracht de respons onder de doelgroep te optimaliseren. Na verloop van tijd is ook via de KWPN een e-mail gestuurd naar alle leden van de KWPN³.

¹ Zie bijlage 1 voor een overzicht van de SBI-codes die geselecteerd zijn voor het krijgen van inzicht in de (in)direct betrokken organisaties. Sectoren in de SBI-codes zijn geïncludeerd op basis van de Vilnius Definitie van Sport.

² Zie bijlage 2 voor een totaaloverzicht van de respondenten en bijlage 3 voor een overzicht van de gespreksleidraden van de interviews/focusgroepen met de gemeenten en vertegenwoordigers van de hippische sector.

³ Het KWPN is het enige stamboek waarvan de leden direct benaderd zijn voor het invullen van een enquête. Het KWPN heeft ook verreweg de meeste leden van alle actieve stamboeken in de provincie Drenthe.

Vanuit privacyoverwegingen zijn de contactgegevens van de leden van de KWPN niet gedeeld met de onderzoekers. Hierdoor heeft er geen check kunnen plaatsvinden op dubbeltellingen in het overzicht aan contactgegevens van de onderzoekers en de contactgegevens van de leden van de KWPN. In totaal hebben 133 respondenten⁴ de enquête ingevuld. Uitgaande van een bij de onderzoekers bekend aantal organisaties (294) heeft 45,2% van de doelgroep de enquête ingevuld.

Via de database met de SBI-codes van de bij de Kamer van Koophandel ingeschreven bedrijven is een overzicht verkregen van de bij de hippische sector indirect betrokken organisaties. Het overzicht bestaat uit 4.850 organisaties, waarvan 1.156 organisaties met een correct e-mailadres. Deze organisaties zijn via de e-mail drie keer benaderd met het verzoek de enquête in te vullen. Uiteindelijk hebben 159 organisaties⁵ de enquête ingevuld. Op basis van het aantal organisaties die benaderd zijn, levert dit een responspercentage op van 13,8% indirect betrokken organisaties. Op basis hiervan kan een voldoende representatief beeld worden geschetst van het totaal van indirect betrokken organisaties.

In het vervolg van het rapport gaan we in op de resultaten van het onderzoek.

⁴ Met een betrouwbaarheidsniveau van 95% (gebruikelijk bij wetenschappelijk onderzoek) hebben de antwoorden van de respondenten een betrouwbaarheidsinterval van +6,3% of -6,3%. Dit betekent dat de gevonden economische omvang van de direct betrokken organisaties varieert tussen -6,3% en +6,3% van het bedrag.

⁵ Met een betrouwbaarheidsniveau van 95% (gebruikelijk bij wetenschappelijk onderzoek) hebben de antwoorden van de respondenten een betrouwbaarheidsinterval van +7,22% of -7,22%. Dit betekent dat de gevonden economische omvang van de indirect betrokken organisaties varieert tussen -7,22% en +7,22% van het bedrag.

Hoofdstuk 1

Economische betekenis van de hippische sector in Drenthe

De hippische sector in Drenthe is een omvangrijke en pluriforme sector. Er zijn vele rijverenigingen en maneges, er worden wekelijks vele wedstrijden georganiseerd en de Zuidlaarder paardenmarkt is uniek in zijn klasse. Daarnaast floreert de paardenhouderij in Drenthe, wat zorgt voor volop handel in binnen- en buitenland.

De economische omvang van de hippische sector is in zijn totaal niet alleen als een monetaire waarde aan te geven. Het aantal betrokken fte en de uren van vrijwilligers bijvoorbeeld zijn lastig om eenduidig te kapitaliseren. Daarom worden in het vervolg van dit hoofdstuk achtereenvolgens de omzet van de organisaties, het aantal ruiters, paarden, evenementen, werkgelegenheid (fte) en het aantal betrokken vrijwilligers weergegeven voor zowel de direct als de indirect betrokken organisaties. Er wordt afgesloten met een inzicht in de omvang van het hippische toerisme en recreatie.

1.1 Omzet van de (in)direct betrokken organisaties

De omzet van de direct en indirect betrokken organisaties wordt eerst afzonderlijk van elkaar weergegeven. Hierbij wordt per deelsector de omzet aangegeven. In de berekening van de omzet van enkele deelsectoren was het totaal aan organisaties niet bekend en dus was het onmogelijk om een omzet voor deze deelsectoren te bepalen. Om dit probleem op te lossen zijn enkele deelsectoren samengevoegd, zodat er uiteindelijk wel uitspraken kunnen worden gedaan over de omzet voor deze deelsectoren.⁶ Een uitgebreide beschrijving van deze methode is te vinden in bijlage 5.

⁶ Uit de responsratio in de deelsectoren waar het totale aantal organisaties wel bekend was (gemiddeld 25%) is het totale aantal organisaties afgeleid in de deelsectoren waar dit niet bekend was. Voorbeeld: bij deelsectoren 3 tot en met 8 waren in totaal 26 respondenten, uitgaande van een responsratio van 25% komt men uit op een totaal van 104 organisaties in de samenvoeging van deze deelsectoren.

Direct betrokken organisaties	Omzet
1. Ruitervereniging	€ 2.272.410,—
2. Handelsstal	€ 46.940.659,—
3. Pensionstal	
4. Hippische veiling	
5. Africhtingsstal	€ 15.249.000,—
6. Sportstal	
7. Stalhouderij	
8. Privéstal	
9. Hengstenhouderij	.7
10. Merriehouderij	€ 10.000.000,—
11. Opfokbedrijf	€ 143.125,—
12. Wedstrijd of evenement organisator	
13. Manage of ruitersport centrum	€ 9.522.450,—
14. Ruitersportzaak	
15. Zadel- en tuigmakerij	
16. Camping met pensionstal	€ 5.542.606,—
17. Hippische recreatie (recreatie met de mogelijkheid	
18. Anders	€ 4.090.000,—
Totaal	€ 93.760.251,—

Indirect betrokken organisaties	Omzet
1. Dierenarts	€ 1.377.500,—
2. Hoefsmederij	€ 2.650.000,—
3. Veetransport	
4. Paardentransportmiddelen (trailers/vrachtwagens)	
5. Alternatieve dierengeneeskunde	
6. Dierfysiotherapie	
7. Dierenrevalidatie	
8. Dierengebbitsverzorging	
9. Foeragebedrijf	€ 132.249.551,—
10. Mestverwerking	
11. Stallenbouw	
12. Onderzoek en/of certificering	
13. Overige veterinaire dienstverlening	
14. Hotel/Bed & Breakfast	
15. Horeca	
16. Anders	
Totaal	€ 136.277.051,—

De totale omzet van de hippische sector in Drenthe komt daarmee op € 230.037.302,—.

⁷ Te weinig respondenten uit de hengstenhouderij hebben de enquête ingevuld om iets te kunnen zeggen over de omzet van deze deelsector.

De landelijke economische omvang van de hippische sector wordt geschat op € 1,5 miljard (Rijksen en Visser, 2005). Dit zou betekenen dat ongeveer een zesde van de nationale economische omvang van de hippische sector in Drenthe wordt gecreëerd.

De verhouding tussen de omzet van de direct en indirect betrokken organisaties is ongeveer 1:1,5. Deze verhouding komt in de buurt van de verhoudingen in de economische omvang van de hippische sector in de provincie Limburg (Hoogeveen en Roest, 2009). De economische omvang in Limburg is tevens uitgesplitst in een omzet van de directe⁸ (€ 60 miljoen) en indirecte sector (€ 125 miljoen). Dit is een factor 1:2 respectievelijk directe versus indirecte sector in Limburg met een totale omvang van € 185 miljoen.

De economische omvang van de hippische sector in Drenthe kan vergeleken worden met het bruto regionaal product in Drenthe. In 2013 was het bruto regionaal product in Drenthe zo'n € 12 miljard (ING, 2014). Dit betekent dat de totale economische omvang van de hippische sector € 230.037.302,— = ongeveer 1,9% van de totale omvang van de Drentse economie beslaat.

Vervolgens is het interessant om inzichtelijk te maken in hoeverre de economische omzet additioneel van aard is, dat wil zeggen: in hoeverre de economische omzet is opgebouwd uit bestedingen van buiten de provincie Drenthe of van buiten Nederland.⁹

Omzet van binnen Drenthe	:	€ 16.812.783,—	(20,3%)
Omzet van buiten Drenthe	:	€ 65.845.899,—	(79,7%)
Omzet van buiten Nederland	:	€ 49.472.564,—	(59,9%)

Van de omzet van buiten Nederland (€ 49.472.564,—) komt een groot gedeelte voor rekening van de handelsstallen: € 35.709.143,—. Van de totale omzet van buiten Nederland is 72,2% op het conto bij te schrijven van de handelsstallen.

1.2 Omvang van de hippische sector

Werkgelegenheid

Een inschatting van het aantal fte dat (betaald) werkzaam is in de hippische sector in de provincie Drenthe¹⁰ levert het volgende beeld op:

Directe betrokken organisaties:	3.053 fte
Indirecte betrokken organisaties:	2.381 fte
Totaal:	5.434 fte

⁸ De economische omzet in de provincie Limburg is gebaseerd op de omzet per paard in de nationale economische omvang van de hippische sector. Er wordt teruggerekend naar het totale aantal paarden/pony's in de provincie Limburg en de daarmee gepaard gaande economische omvang. Er is geen directe input uit de hippische sector verkregen voor het inzichtelijk maken van de economische omvang in de provincie Limburg.

⁹ De respondenten werd aanvullend gevraagd welk percentage van de omzet afkomstig was van binnen of buiten Drenthe of buiten Nederland. Bij deze uitkomsten dient een kanttekening geplaatst te worden. De omzet van binnen en buiten Drenthe bij elkaar opgeteld (€ 82.658.682,—) is niet gelijk aan de totale economische omzet van de direct betrokken organisaties zoals die hiervoor is genoemd (€ 93.760.251,—). Dit kan verklaard worden doordat niet iedere respondent heeft aangegeven in hoeverre zijn omzet afkomstig is van buiten Drenthe of van buiten Nederland.

¹⁰ Hierbij is dezelfde methode gehanteerd als voor het berekenen van de totale omzet van de hippische organisaties.

In het onderzoek naar de nationale omvang van de hippische sector (Rijksen en Visser, 2005) wordt uitgegaan van een totaal van 12.500 mensen die werkzaam zijn in de sector. Dit zou betekenen dat 43% van de banen in de hippische sector zich in Drenthe bevinden. Dit lijkt erg veel; het cijfer van 2005 is echter gedateerd.

De totale werkgelegenheid in de provincie Drenthe bedraagt 181.000 fte¹¹ in 2013. In Drenthe bevinden zich 5.434 fte in de hippische sector, wat 3% van het totale aantal banen in de provincie Drenthe is. De banenomvang van een aantal andere sectoren ter vergelijking:

- Gezondheids- en welzijnszorg: 34.667 fte (19% van het totaal)
- Industrie: 23.453 fte (13% van het totaal)
- Zakelijke dienstverlening: 20.237 fte (11% van het totaal)
- Bouwnijverheid: 12.712 fte (7% van het totaal)
- Landbouw, bosbouw en visserij: 8.428 fte (4,7% van het totaal)

Paarden en ruiters

De respondenten geven aan in totaal 50.986 paarden te bezitten in de provincie Drenthe. De KNHS gaat uit van een totaal aan 450.000 paarden in Nederland (KNHS, 2011). Dit zou betekenen dat 1 op de 9 paarden in Nederland in Drenthe in te vinden is. Volgens de respondenten zijn er 60.160 ruiters actief in de provincie Drenthe. Bij de KNHS waren er in 2008 450.000 actieve paardensporters, van wie er 210.000 lid zijn van de KNHS. Van de 210.000 leden is landelijk 13% actief als wedstrijdruiter, 27.300 wedstrijdruiters in Nederland. Gemiddeld zijn dit 2.275 wedstrijdruiters per provincie. Volgens de KNHS (2011) waren er in 2008 rond de 1.600 wedstrijdruiters in Drenthe, onder het gemiddelde per provincie. In Gelderland en Noord-Brabant zijn de meeste wedstrijdruiters te vinden, rond de 4.200 per provincie.

Evenementen

Volgens de KNHS (2014) waren er in 2014 478 wedstrijden in Drenthe met in totaal 65.987 starts.

De economische impact van al deze 478 evenementen is lastig te berekenen, gezien de verschillende omvang van de evenementen. Het Noordelijk Internationaal Concours hippique (NIC) Assen en het CH De Wolden zijn de twee grootste hippische evenementen in Drenthe. Voor deze evenementen is de economische impact in eerder onderzoek wel inzichtelijk gemaakt.

Het NIC Assen vindt ieder jaar plaats in het tweede weekend van oktober. Sinds 2012 wordt het evenement in de TT Hall in Assen georganiseerd, dit is ook de editie geweest waar het meest recente onderzoek is uitgevoerd. In 2012 namen in totaal 400 ruiters (onder wie 51 buitenlandse ruiters) deel aan het concours. Het NIC Assen heeft een begroting van € 477.500,— en genereert een additionele economische impact van € 177.255,—¹² (Dijk en Slender, nog niet gepubliceerd).

¹¹ <http://www.provincie.drenthe.nl/feitencijfers/cijfers/economie/arbeidsmarkt-0/werkgelegenheid/> Om de fulltime werkgelegenheid in kaart te brengen, wordt het aantal banen van 12 uur of meer per week gemeten. Dit kan afwijken van wat de respondenten uit de hippische sector onder een fte verstaan. Daardoor zijn deze cijfers wellicht niet direct met elkaar te vergelijken.

¹² Additionele economische impact' wil zeggen dat het om bestedingen gaat die niet hadden plaatsgevonden in Drenthe als het evenement niet had plaatsgevonden op dat moment in Drenthe. De additionele economische impact is in kaart gebracht door de richtlijn 'economische impact' van de Werkgroep Evaluatie Sportevenementen (WESP) uit te voeren. Dit is een landelijk aanvaarde richtlijn onder evenementonderzoekers en het geeft de mogelijkheid om de economische impact van evenementen onderling te vergelijken.

Het CH De Wolden is een evenement dat elk jaar in twee weekenden in juli plaatsvindt. Tijdens het evenement in 2013 is op eigen initiatief door de organisatie van CH De Wolden onderzoek uitgevoerd. Bij dit evenement in 2013 waren ruiters uit 28 verschillende landen aanwezig met in totaal meer dan 1.000 deelnemende paarden. Het evenement werkte met een begroting van € 500.000,— en genereerde in 2013 een economische impact van € 1,7 miljoen.¹³ (Pluijter, 2013).

Vergeleken met onderzoek naar de economische impact van andere hippische evenementen: het CAI in Beekbergen had in 2013 een additionele economische impact van € 1.550.000,— op een begroting van € 260.000,— (DeBoer, Hover en Straatmeijer, 2013a). Outdoor Gelderland had in 2013 een additionele economische impact van € 1.565.000,— op een begroting van € 864.000,— (De Boer, Hover en Straatmeijer, 2013b). Het EK Dressuur in Rotterdam had in 2011 een additionele economische impact van € 2.648.000,— op een begroting van € 2.660.000,— (De Groot, Henningsen en Kassels, 2011). Met name het CAI in Beekbergen genereert veel economische impact met het evenement. Op basis van een relatief lage begroting wordt er een veelvoud aan economische impact gegenereerd. Ook Outdoor Gelderland genereert relatief veel economische impact gezien de begroting. Dit is nog niet het geval bij de evenementen in Drenthe. Er lijkt dus potentie te zitten in het genereren van economische impact door de evenementen in Drenthe.

Vrijwilligers

De respondenten van de enquête is gevraagd een inschatting te geven van het aantal vrijwilligers dat actief is in de hippische sector of in hun sector bij de hippisch gerelateerde activiteiten (bij de indirect betrokken organisaties). De bij de hippische sector direct betrokken organisaties geven aan dat er 15.157 vrijwilligers actief zijn in de sector. De bij de hippische sector indirect betrokken organisaties geven aan dat er 2.694 vrijwilligers bij betrokken zijn. In totaal zijn er dus 17.851 vrijwilligers actief bij hippische activiteiten in de provincie Drenthe. In totaal zijn er in Nederland 2.838.000 vrijwilligers (CBS, 2009). Landelijk is 22% van de beroepsbevolking actief als vrijwilliger. In Drenthe ligt dit percentage iets hoger; daar is 26% van de beroepsbevolking¹⁴ actief als vrijwilliger. In totaal zijn dit 85.997 personen. Dit betekent dat 21% van de Drentse vrijwilligers actief is bij hippische activiteiten.

Hippische toerisme en recreatie

De bedrijven/organisaties die actief zijn in het hippisch toerisme en recreatie geven aan dat zij jaarlijks 54.427 gasten (dit is een indicatie) ontvangen vanuit Drenthe en daarbuiten. Deze gasten nemen een kleine 10.000 paarden mee om hippisch te recreëren. Van de 54.427 gasten zijn 21,3% afkomstig uit Drenthe (11.593 gasten), 68,3% uit andere delen van Nederland (37.173 gasten) en is 4,7% van de gasten afkomstig uit het buitenland (2.558 gasten). De gasten van buiten de provincie Drenthe zijn met name afkomstig uit Overijssel, Gelderland en Friesland. De buitenlandse gasten zijn met name afkomstig uit België, Duitsland en Rusland.

¹³ De economische impact van CH De Wolden dient met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Dit onderzoek is niet via de richtlijn van de Werkgroep Evaluatie Sportevenementen uitgevoerd en daardoor niet goed te vergelijken met de additionele economische impact van het NIC.

¹⁴ De totale Drenthe beroepsbevolking bestaat uit 330.757 personen (beroepsbevolking is iets anders dan totaal aan fte). Bron: <http://www.provincie.drenthe.nl/feitencijfers/cijfers/economie/arbeidsmarkt-0/arbeidsparticipatie/>

De economische bestedingen van de hippische toeristen/gasten is onbekend. Uit ander onderzoek is wel bekend dat Nederlanders (zowel Drenten als inwoners van de rest van Nederland) in 2012/2013 in Drenthe in totaal 688 miljoen euro uit gaven aan uitstapjes¹⁵ vanaf het huisadres. Per uitstapje werd in Drenthe gemiddeld € 15,— besteed, dit is minder dan het landelijk gemiddelde van € 19,—. Deze lagere besteding per activiteit hangt vooral samen met het soort activiteiten dat in Drenthe wordt ondernomen. Met name de buiten-recreatieve activiteiten zijn populairder dan gemiddeld, tijdens deze activiteiten wordt echter minder uitgegeven dan tijdens activiteiten als uitgaan en funshoppin (provincie Drenthe, 2014).

Dat Drenthe zich wel bewust is van haar potentie als paardenprovincie blijkt bij de Vereniging Paardentoeisme Drenthe (VPD). Deze organisatie promoot Drenthe op het gebied van paardrijvakanties. Hippische recreatiebedrijven in Drenthe kunnen zich hierbij aansluiten als zij voldoen aan de door de VPD gestelde eisen van veiligheid, welzijn voor paard en pony, voorzieningen en gastheerschap. Op dit moment heeft de VPD twintig leden, waaronder maneges, campings en groepsverblijven.

Er zijn ook tal van hippische organisaties die zich niet specifiek richten op hippische recreatie en toerisme maar wel een rol kunnen spelen als rust- of pleisterplaats voor hippische recreanten en toeristen. Met name voor de langere ritten, zoals dagtochten, zijn rust- en pleisterplaatsen van belang. Niet elke locatie is hiervoor geschikt en daarom heeft de VPD in samenwerking met Staatsbosbeheer een aantal van dergelijke plaatsen gerealiseerd. Tevens ontwikkelen ondernemers enkele rust- en pleisterplaatsen. In totaal gaat het om meer dan veertig rust- en pleisterplaatsen in de provincie Drenthe. In bijlage 4 is een overzicht te vinden van de bedrijven die zijn aangesloten bij de VPD en de 40 rust- en pleisterplaatsen.

1.3 Vergelijking met andere provincies

Om een idee te hebben van de omvang en betekenis van de hippische sector voor de provincie Drenthe, is ook een vergelijking gemaakt met enkele andere provincies; in overleg met de opdrachtgever is gekozen voor de provincies Limburg, Overijssel en Flevoland.

Voor deze provincies wordt op basis van documentenstudie ingegaan op:

- economische en maatschappelijke betekenis;
- sterktes en zwaktes;
- strategie ten aanzien van de hippische sector;
- rol van de hippische sector zelf.

Wat opvalt uit de documentenstudie is dat Drenthe voorop loopt in het inzichtelijk maken van de economische omvang van de hippische sector. In de andere provincies is relatief weinig bekend over de omvang en de betekenis van de hippische sector.

¹⁵ Uitstapje: een recreatieve activiteit die buiten de eigen woning wordt ondernomen en waarbij men minimaal twee uur van huis is (inclusief reistijd) of een combinatie van twee of meer activiteiten die langer dan twee uur duurt. Bezoeken aan familie of kennissen zijn geen uitstapjes.

Paardensport in Limburg

De provincie Limburg is zeer ambitieus, ziet zich als de paardensportprovincie van Nederland. Een Limburgs paardensportplan is ontwikkeld, een integrale visie die vanuit de provincie Limburg, de LLTB Vakgroep Paardenhouderij en de KNHS Regio Limburg samen met de Limburgse paardensportsector is gemaakt.

Aandachtspunt vanuit het paardensportplan is draagvlak en verdere uitvoering met de provincie Limburg, Huis voor de Sport Limburg, Topsport Limburg, LLTB en de KNHS Regio Limburg. Limburg manifesteert zich graag als sterk merk en zet in op toerisme en economische ontwikkeling.

Economische en maatschappelijke betekenis

Economisch en maatschappelijk is de paardensport in Limburg een belangrijke sector. De economische omvang is door middel van een onderzoek van Hoogeveen en Roest (2009) inzichtelijk gemaakt en bedraagt € 185 miljoen. Daarvan komt € 60 miljoen direct voor rekening van de hippische sector en € 125 miljoen is indirect voor rekening van de hippische sector.

Andere relevante data:

- 1.500 km aan ruiter- en menroutes;
- 32.000 paardensporters, 6.400 wedstrijdporters;
- 200 geregistreerde paardenbedrijven;
- 1.500 fokkers met 1.500 veulens per jaar.

Sterktes en zwaktes

Sterktes

Integrale aanpak
 Publiek-private samenwerking
 Topsport en talentontwikkeling
 Training, handel en fokkerij

Zwaktes:

Internationale positie
 Strategie op het gebied van toerisme
 Sportstimulering
 (Topsport)evenementen

Strategie van de provincie Limburg

De provincie Limburg heeft als strategie om dé paardensportprovincie van Nederland te worden. Dit wil de provincie bereiken door middel van een integrale visie, gedragen door meerdere stakeholders en één uitvoeringsorganisatie. De provincie Limburg richt zich niet alleen op de breedtesport maar ook op topsport, met als kernthema's economie en ondernemerschap. In de uitvoering van de ambitie om paardensportprovincie van Nederland te worden ligt de focus op paardenwelzijn, kwaliteit, kennis, infrastructuur en accommodaties.

Rol van de hippische sector zelf:

De hippische sector in de provincie Limburg heeft vier rollen:

1. De sportsector betrokken houden.
2. Handel en training meer betrekken.
3. Toerisme en recreatie meer betrekken.
4. Provincie en gemeenten betrokken houden.

Paardensport in Overijssel

De provincie Overijssel wil werken aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat en opgaven voor natuur, landschap, het landelijk gebied en gastvrij zijn daar in mee te nemen. Sport wordt echter niet genoemd in het collegeprogramma. In Overijssel wordt de regio Twente gezien als speerpunt voor de paardensport. Daarnaast heeft men aandacht voor de grote concoursen (Geesteren, Boekelo, Wierden) en de ontwikkeling van de breedtesport.

Economische en maatschappelijke betekenis

De hippische sector is voor de provincie Overijssel een economisch en maatschappelijk belangrijke sector. Hippisch Platform Twente heeft samen met Het Horse Competence Center Germany door de Universiteit Twente en de Hochschule Osnabrück onderzoek laten uitvoeren naar de omvang en potentie van de hippische sector in de Euregio. Deze cijfers zeggen (deels) iets over de omvang van de hippische sector in de provincie Overijssel:

- bovengemiddelde hoge paardendichtheid (13 paarden per km²);
- bovengemiddeld hoog aandeel actieve paardensportbeoefenaars in de bevolking;
- veel infrastructuur voor het houden van paarden en voor de paardensportconcentratie van topfokkerij (vier toonaangevende stamboeken);
- veel aanbod voor toerisme met nog zeer veel potentieel;
- geboorte- en leefgebied van topruiters en toppaarden;
- kerncompetenties in de paardensport (op gebied van bijvoorbeeld rij scholen).

Sterktes en zwaktes

Sterktes

- Veel expertise op het gebied van fokkerij, opleiding en sport.
- Het Euregiogebied heeft een uitgebreid en sterk infrastructuur voor paarden.
- Veel concoursmogelijkheden voor professionals en amateurs.
- Grote wedstrijden, zoals Horses & Dreams en CSI Twente.
- Breed aanbod van bedrijven met producten en diensten in de paardenbranche.

Zwaktes

- Grensoverschrijdende samenwerking moet nog vele stappen nemen.
- Tot op heden weinig grensoverschrijdende harmonisatie en aansluiting.
- Paardensportfaciliteiten moeten nog verder verbeterd worden.
- Infrastructuur moet nog verbeterd worden voor verdere versterking.
- Managementvaardigheden van bedrijfsleiders.
- Veel bureaucratie in de sport.

Strategie

Ambitie van de Euregio: in 2020 de vakkennis en ontwikkeling bundelen om zo hét platform voor innovatie en productontwikkeling te worden voor Europa en de rest van de wereld:

1. Jonge mensen verleiden om actief te worden in de paardensport, als vrijwilliger of als vakkracht, door niet alleen de sport maar ook de omgang en de beleving rond het paard op de voorgrond te zetten.

Belangrijk is om gebruik te maken van de kennis die aanwezig is, ook bij vrijwilligers.

Verder is het van belang om te zorgen voor erkenning van diploma's over en weer aan de Nederlandse en Duitse kant van de grens.

2. Er moet een professionaliseringslag in de sector komen. Er is behoefte aan goed opgeleide krachten. Probleem is dat de bereidheid en mogelijkheid om daarvoor ook te betalen soms ontbreken. In de opleidingen moet meer rekening gehouden worden met de eisen die ondernemers aan hun werknemers stellen. Daarbij gaat het uiteraard om vakken, maar bijvoorbeeld ook om het gebruik van social media.
3. Samenwerking is essentieel; samenwerking in de sector, maar zeker ook samenwerking tussen de Duitse en Nederlandse regio's. Daarbij kan gedacht worden aan het aansluiten van ruiter- en menroutes, een gezamenlijke wedstrijdkalender en samenwerking tussen onderwijsinstellingen aan beide zijden van de grens.

Rol van de hippische sector zelf

- De sportsector is enigszins betrokken.
- Handel en training zijn enigszins betrokken.
- Toerisme en recreatie zijn nauwelijks betrokken.
- Provincie en gemeenten zijn enigszins betrokken.
- Wie heeft de leiding dan wel voert de regie?

Paardensport in Flevoland

In Flevoland draait het om ruimte, economie en bereikbaarheid. Ook hier is het vestigingsklimaat en het bevorderen van de regionale economie een belangrijke taak van de provincie. De paardensport is geen kernsport in de provincie Flevoland. Er is ook geen paardensportplan in de provincie Flevoland.

Economische en maatschappelijke betekenis

De economische en maatschappelijke van de hippische sector voor de provincie Flevoland is onbekend. Exacte getallen over de omvang van de hippische sector in Flevoland ontbreken. Almere beschikt over een regionaal talent-centrum (RTC) voor de hippische sport. Uit gesprekken met hippische experts in Drenthe blijkt dat in de provincie Flevoland relatief weinig hippische handel, fokkerij en toerisme voorkomt.

Strategie

De provincie Flevoland heeft geen specifieke strategie ter stimulering van de maatschappelijke en economische betekenis van de hippische sector. Indien er een strategie ontwikkeld moet worden voor het aanjagen van de hippische sector, dan is dit afhankelijk van het initiatief van de hippische sector zelf.

Rol van de hippische sector

Vanuit de hippische sector in de provincie Flevoland komen weinig initiatieven ter vergroting van de maatschappelijke en economische betekenis.

Vergelijking met andere provincies

Aangezien soortgelijk onderzoek als het onderzoek naar de omvang van de hippische sector in de provincie Drenthe nog nauwelijks in andere provincies is gedaan, kan er moeilijk een vergelijking worden gemaakt met andere provincies. Gesteld kan worden dat Drenthe een belangrijke provincie is waar het gaat om de hippische sector. Een eerste vergelijking met de provincie Limburg laat zien dat de omvang van de hippische sector in Drenthe groter is. In Limburg zijn er echter al ambitieuze gezamenlijke plannen voor de hippische sector ontwikkeld en in werking getreden, daar kan Drenthe mogelijk een voorbeeld aan nemen.

1.4 Wat is de impact?

De totale omzet van de hippische sector in Drenthe bedraagt € 230.037.302,—. Van dit bedrag komt € 93.760.251,— voor rekening van de direct betrokken organisaties bij de hippische sector. Van deze omzet is 79,7% afkomstig van buiten de provincie Drenthe en 59,9% afkomstig van buiten Nederland. Dit is een belangrijk gegeven voor het genereren van extra inkomsten voor de provincie Drenthe.

Als de totale economische omzet van de hippische sector in Drenthe wordt afgezet tegen het bruto regionaal product van Drenthe, komt 1,9% van de Drentse economie voor rekening van de hippische sector. Wat betreft werkgelegenheid wordt 3% van de 181.000 fte in Drenthe ingevuld door hippisch gerelateerde banen. Door de respondenten wordt tevens aangegeven dat er meer dan 17.000 vrijwilligers betrokken zijn bij de hippische sector in de provincie Drenthe.

Er zijn bijna 51.000 paarden in Drenthe en zo'n 60.000 ruiters. Gezien de bevolkingsomvang in Drenthe is dit een bovengemiddeld aantal paarden en ruiters. De hippische recreatie en toerisme is niet heel omvangrijk in vergelijking met het totale aantal toeristen die de provincie Drenthe bezoeken.

Er kan geconcludeerd worden dat de economische omvang van de hippische sector in de provincie Drenthe boven gemiddeld groot is in vergelijking met het landelijk gemiddelde en het inzicht in andere provincie. Relatief gezien (1,9% van het bruto regionaal product) is de omvang van de hippische sector in Drenthe groot.

Hoofdstuk 2

Toekomstpotentie van de hippische sector in Drenthe

De beschrijving van de potentie van de hippische sector komt voort uit de interviews die zijn gehouden met stakeholders en focusgroepen (zie bijlage 2), de analyse van de economische betekenis (hoofdstuk 1) en bestudeerde bronnen (bijlage). Als indeling wordt hierbij gehanteerd:

1. Toerisme en recreatie
2. Ambities van gemeenten
3. De handelssector
4. Profilering hippische sector in Drenthe
5. Evenementen
6. Kiezen voor kwaliteit
7. Een integrale aanpak met veel aandacht voor optimale samenwerking

2.1 Toerisme en recreatie

De provincie Drenthe heeft de ambitie om in 2030 dé provincie te zijn om te wonen, werken en recreëren. De vrijetijdseconomie is daarbij een belangrijk thema, zeker in verbinding met natuur, landschap, cultuur en sport. Paardensport is voor de provincie een van de kernsporten en kan een belangrijke bijdrage aan deze ambitie leveren. Rust, natuur en verschillende landschappen vormen kernwaarden van Drenthe. Daarnaast vragen mensen beleving en events. Ook dat kan Drenthe bieden; in de paardensport zijn er bijvoorbeeld mogelijkheden voor eventing volgens enkele respondenten.

Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de knelpunten in men- en ruiterroutes in Zuidwest-Drenthe, Zuidoost-Drenthe, Noordwest-Drenthe en Noordoost-Drenthe, respectievelijk van Winter (2011) en Poelman (2012, 2012 en 2013). In de rapporten over deze onderzoeken komen verschillende locaties naar voren die niet opgenomen waren in gidsen en/of kaarten met hippische routers. Deze locaties komen nog onvoldoende onder de aandacht van de makers van het toerisme- en recreatiebeleid, maar ze kunnen goed dienst doen als overnachtingplaats, opstapplaats en/of rust- en pleisterplaats in een provinciaal ruiterroutenetwerk. Een overzicht van deze 'nieuwe adressen' is te vinden in bijlage 6.

Kansen zijn:

- Drenthe als goede hippische vakantiebestemming.
- Drenthe kan 'gewone' toeristen hippische dagrecreatie bieden en met name Duitse toeristen arrangementen aanbieden.
- De koppeling van hippische recreatie en toerisme met sport(eventementen)/historie, cultuur en folklore/handel en dienstverlening en de horecasector/bieden van arrangementen.
- Het creëren van een aaneengesloten routenetwerk in de provincie Drenthe.
- Gebruikmaken van lokale (horeca)ondernemers als opstap- of paardenparkeerplaats in een aaneengesloten ruiterroutenetwerk. Er is veel behoefte aan een integrale oplossing voor het onderhoud aan de ruitersporen. Beheer en onderhoud van het huidige ruiterroutenetwerk is geen uitgemaakte zaak. Een netwerk met uniforme bewegwijzering (routeknooppunten) en zo mogelijk een verbinding naar Duitsland is een vaak geuite wens.

Een integrale aanpak kan samen met:

- KNHS;
 - provincie;
 - 'hippische gemeenten';
 - Recreatieschap Drenthe;
 - terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Drents landschap);
 - hippische ondernemers en horeca (opstapplaatsen/'paardenparkeerplaatsen').
- In verschillende interviews is gepleit voor het tonen van ambitie ('Drenthe: walhalla creëren voor de paardenbezitters').

2.2 Inspelen op ambities gemeenten

Gemeenten zijn een natuurlijke partner voor de hippische sector. Zij hebben ook focus op:

- economische én maatschappelijke waarde;
- bevorderen sport, handel en toerisme en recreatie;
- zowel inwoners als bezoekers van buiten.

Gemeenten hebben (steeds meer) ambities op het gebied van toerisme en recreatie. Gemeenten met ambitie kunnen dit uitdragen, initiatieven nemen en faciliteren. Het blijkt dat de hippische sector niet goed in beeld is bij gemeenten. Een meer up-to-date overzicht van hippische organisaties in de gemeente kan helpen om het belang van de sector mee te nemen in het gemeentelijk beleid. Gemeenten en VVV's hebben capaciteit en (communicatie)middelen om hippisch toerisme en hippische recreatie onder de aandacht te brengen. Uit de interviews bleek dat gemeenten het belang van de paardensport verschillend inschatten, mede door de verschillende betekenis per gemeente. Bijvoorbeeld: Tynaarlo heeft een actieplan vrijetijdseconomie met oog voor (hippische) evenementen en zou zich ook meer met de hippische sector willen profileren. De gemeente Westerveld of Aa en Hunze daarentegen ziet de paardensport alleen als interessant voor liefhebbers en wil zich niet actief profileren met de hippische sector. In de gemeente De Wolden speelt de sector een prominente rol. Het jaarlijks plaatsvinden van CH De Wolden en de aanwezigheid van enkele prominente hippische handelaren is hierbij van belang. Tynaarlo en De Wolden zien het belang van een gezamenlijk beleid in en staan open voor overleg met de hippische sector en de provincie.

2.3 De handelssector

De handelssector is de deelsector met de grootste economische waarde. De handelssector zorgt voor additionele economische impact: de economische waarde van buiten de provincie Drenthe en buiten Nederland (export). Handel brengt een keten aan economische activiteit en werkgelegenheid met zich mee, zoals toeleveranciers en anderen. De export van een paard wordt gevolgd door de koop van veulens en vraag bij fokkers. De paardenhandel heeft behoorlijk geleden onder de economische crisis. Na vijf slechte jaren trekt de handel weer aan. Er ontstaan nieuwe markten, zoals de groeiende vraag naar sportpaarden uit landen als China en Rusland. Dienstverlening en kennis kan ook geëxporteerd worden. Voorgesteld is een stimuleringsplan voor export op te stellen.

2.4 Profileren van de hippische sector in Drenthe

Drenthe heeft de potentie om zich als hippische provincie te profileren. Veelal wordt door de respondenten aangegeven dat focus nodig is: hippische sector als een van de focusgebieden van Drenthe.

Succesvolle focus vereist dat binnen de deelsectoren de hippische sector aanwezig is en ook een herkenbaar profiel heeft:

- Sport
- Handel
- Toerisme en recreatie
- Medisch en verzorging
- Detailhandel en ruitersportzaken
- Historie en ambachten
- Onderwijs en onderzoek
- Faciliteiten en accommodaties
- Toeleveranciers

Hippisch Drenthe heeft de combinatie van toeristische bestemming, handel, hippisch bedrijfsleven, innovatie, expertisecentrum en sportlocaties.

2.5 Evenementen

Evenementen hebben een belangrijke (stimulerende) functie voor:

- de hippische (breedte)sport;
- de handel;
- toerisme en recreatie;
- het imago als hippische regio.

Het gaat om een breed en uiteenlopend aanbod voor alle doelgroepen: wedstrijden en evenementen voor top- en breedtesport, demonstratiewedstrijden, bijzondere publieks-evenementen en samengestelde wedstrijden. De meest aansprekende evenementen zijn CH De Wolden en het NIC in Assen. In de interviews is gepleit voor een vernieuwend aanbod dat aantrekkelijk is voor deelnemers, bezoekers en inwoners. Hierbij valt te denken aan het organiseren van andere hippische disciplines zoals eventing en een endurance. Ook wordt aangedragen om evenementen onderscheidend te organiseren door gebruik te maken van een andere ondergrond, bijvoorbeeld gras, of een andere springhoogte. Het organiseren van side events voor het creëren van maatschappelijk en economische legacy maakt tegenwoordig vaak deel uit van het organiseren van evenementen. Het Ministerie van VWS bepleit dit ook in haar huidige beleid ten aanzien van sportevenementen.¹⁶ We pleiten ervoor om een gedragen evenementenbeleid te ontwikkelen, waarmee de opbrengst van de hippische evenementen aanzienlijk kan worden vergroot en de Drentse economie kan worden versterkt.¹⁷

2.6 Kiezen voor kwaliteit

Kwaliteit is cruciale succesfactor.

Alle deelsectoren van de hippische sector leveren de hoogste kwaliteit aan elke doelgroep:

- sport: maneges en verenigingen;
- toerisme en recreatie: natuur, beleving, historie, arrangementen;
- handel en toeleveranciers;
- overig: accommodaties, faciliteiten, hoefsmeden, dierenartsen, detailhandel, ambachten, specialismen et cetera.

¹⁶ 'Beleidskader sportevenementen', Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2013).

¹⁷ Zie ook: 'Maak van je evenement een A-merk! Handreiking voor het vergroten van de economische spin-off van evenementen', Provincie Gelderland, september 2013.

Met daaraan gekoppeld en ook van hoge kwaliteit:

- onderwijs en onderzoek: een expertisecentrum voor de paardensport;
- vernieuwend aanbod: eventing, endurance en enjoy the ride;
- promotie, marketing en communicatie.

Door kwaliteit als uitgangspunt te nemen voor de paardensport in Drenthe kun je onderscheidend worden ten opzichte van de concurrentie in Nederland en ook in het buitenland een naam opbouwen: de Drentse paardensport als sterk merk! We citeren uit een aantal interviews:

'Duurzaamheid en aandacht voor de natuur en het welzijn van paarden hoort ook bij kwaliteit.'

'Een inhoudelijk kwalitatief beter product is wat maneges en verenigingen moeten bieden en dat kan.'

'Een goed paard betekent niet een paard dat een Grand Prix kan rijden, maar een paard dat lekker in zijn vel zit, waar aandacht aan besteed wordt. En dat hoeft niet duur te zijn. Paarden die niet lekker in hun vel zitten, zijn niet fijn om les op te krijgen. Veel maneges kunnen hier nog een slag maken.'

'Deels zal de paardensector elitair blijven en dat is ook niet per definitie slecht. Voor lidmaatschappen en voor lessen zal altijd een prijs betaald moeten worden. Andere dingen kunnen goedkoper aangeboden worden. Denk aan educatie, paardrijdlessen voor scholen, het breder benutten en gebruiken van de paarden etc.'

Een voorbeeld van een recent project met de nadruk op kwaliteit is: 'Paarden in het landschap, kansrijke dragers van het landelijk gebied' (uitgevoerd in 2011, door Stichting Beheer en Natuur en Landelijk gebied in samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe en de KNHS): met name de 'verrommeling' op het paardenerf en de uitstraling hiervan op de omgeving is velen een doorn in het oog. Rommelige voer-, mestopslag en afrasteringen zijn hier regelmatig onderdeel van. Maar door een paardenhouderij landschappelijk goed in te kleden, kunnen deze erven heel goed bijdragen aan een mooie omgeving.

Dit project probeert de kwaliteitsverbetering te bewerkstelligen door:

- open dagen op voorbeeldlocaties;

- advies landschappelijke inpassing;
- kennisoverdracht;
- themadag Landschappelijke Inpassing Paardenhouderij;
- erfbezoeken (zie deelname en opgave);
- subsidiebijdrage.

2.7 Integrale visie en aanpak

Op basis van de gehouden interviews kan geconcludeerd worden dat er veel behoefte is aan een integrale aanpak voor de hippische sector waarin alle deelsectoren een plek krijgen en aan elkaar verbonden worden.

Het is voor Drenthe en de hippische sector goed als alle facetten vertegenwoordigd zijn:

- sport (jeugd, wedstrijden, evenementen, topsport, sterke ruiters en paarden die succes boeken);
- handel (handelsstallen, fokkerijen, hengstenhouders) en toeleveranciers;
- toerisme en recreatie;
- medisch en verzorging (dierenartsen, hoefsmeden);
- detailhandel en ruitersportzaken;
- historie en ambachten (markten, folklore, zadelmakers, musea);
- onderwijs en onderzoek met betrekking tot de hippische sector (met scholen en kennisinstellingen);
- accommodaties (sport: meerdere disciplines, hippische centra, recreatie, toerisme, handel).

Meerwaarde komt voort uit een overallplan inclusief marketing, communicatie en positionering. Een integrale aanpak vereist dat alle stakeholders meedoen: zet actief in op grootschalige samenwerking. Straal met elkaar uit dat Drenthe en de hippische sector in Drenthe veel te bieden hebben. De noodzaak van een integrale visie en aanpak wordt nog onderstreept door de recente constatering dat de economie in Drenthe het sterkst is gekrompen.¹⁸

Samenwerking

Een integrale aanpak en het bedienen van een dekkend aanbod vereist samenwerking tussen en binnen deelsectoren: sport (bijvoorbeeld ook tussen maneges en verenigingen), handel, toerisme, dienstverlening, gemeenten, provincie, marketing Drenthe, promotie-stichtingen, recreatieschap Drenthe, natuurorganisaties et cetera. Er wordt veel voor gepleit om samenwerking te organiseren zonder dat dit leidt tot nieuwe instituties en organisaties (samenwerken concreet maken is gemakkelijker gezegd dan gedaan). Het Hippisch Platform Drenthe is al een organisatievorm waarin een aantal deelsectoren van de hippische sector vertegenwoordigd zijn. Uit de interviews met de betrokkenen blijkt dat niet iedereen bekend is met het Hippisch Platform Drenthe of op de hoogte is van de rol en verantwoordelijkheid van het platform. Verdere benutting van het Hippisch Platform zou moeten betekenen dat de hippische sector in de provincie Drenthe bekend is met het Hippisch Platform en zij een spin in het web is voor de verdere doorontwikkeling van beleid ten aanzien van de hippische sector.

¹⁸ *De Volkskrant*, 15 december 2014.

Waarom regionale samenwerking soms lukt¹⁹

Vier aspecten als leidraad bij het handelen van ondernemers, sportorganisaties, brancheorganisaties en anderen om bij te dragen aan het benutten van het economisch en maatschappelijk potentieel:

1. Er moet een breed besef zijn dat samenwerking tot meerwaarde leidt voor de Drentse hippische sector.
2. Er wordt gewerkt vanuit een aansprekende visie die betrokkenen enthousiasmeert mee te doen.
3. Onderling vertrouwen tussen betrokkenen en gelijkwaardigheid tussen partners zijn belangrijke voorwaarden.
4. Er moet iemand/een (kleine) groep zijn die op een sterke manier invulling kan geven aan het noodzakelijke en verbindende leiderschap.

¹⁹ Vrij naar prof. Marcel Boogers' oratie 'Het raadsel van de regio', UT, 17 oktober 2013.

Hoofdstuk 3

Conclusies en aanbevelingen

Geconcludeerd kan worden dat de hippische sector in Drenthe zowel economisch als maatschappelijk als relevant en waardevol kan worden beoordeeld. Samengevat wordt het volgende geconstateerd:

- De economische omvang van de sector is circa € 230 miljoen, waarvan ruim € 94 miljoen van de direct betrokken sector en bijna € 136 miljoen van de indirect betrokken sector.
- Er zijn ruim 50.000 paarden, 60.000 ruiters en meer dan 450 hippische evenementen per jaar.
- Er zijn ruim 3.000 fte werkzaam in de direct betrokken sector en ruim 2.000 fte in de indirect betrokken sector.
- Er zijn circa 18.000 vrijwilligers direct of indirect actief in de hippische sector.
- Drenthe is een provincie die ertoe doet waar het gaat om de hippische sector.

Drie aanbevelingen

1. *Creëer een netwerkorganisatie die breder is dan het Hippisch Platform Drenthe*
Het Hippisch Platform Drenthe is de spin in het web in de ontwikkeling van beleid ten aanzien van de hippische sector. Het platform heeft echter meer draagvlak nodig in de provincie Drenthe om de potentie van de hippische sector te optimaliseren. Daarvoor is het van belang een netwerkorganisatie vorm te geven waarin de volgende organisaties vertegenwoordigd zijn:

- Enkele vertegenwoordigers hippische sector
- Provincie Drenthe
- Gemeenten met een 'hippische ambitie' (De Wolden, Tynaarlo)
- KNHS regio Drenthe
- Recreatieschap Drenthe
- Terreinbeherende organisaties
- Hippische horeca (rust- en pleisterplaatsen/horeca)

Daarbij zijn deelnemers niet hiërarchisch met elkaar verbonden. Zij hebben een eigen relatie met de omgeving en kunnen snel inspelen op vragen of ontwikkelingen uit het veld. Organisaties werken ondanks onderlinge verschillen en eigen identiteit op gelijkwaardige, 'horizontale' basis samen in de netwerkalliantie. Een netwerkalliantie wordt succesvol opgezet als de overeen te komen afspraken ('spelregels') worden gerespecteerd. In de verdere uitwerking is het van belang om een businesscase te ontwikkelen met de bedoeling om tot een duurzaam en vruchtbaar model van samenwerking te komen.

Wij stellen voor om een *'coalition of the willing'* ('Taskforce' of 'Topteam Hippische sport') te vormen, waarin de noodzakelijke ingrediënten voor een succesvolle samenwerking aanwezig zijn. Dit zijn:

1. een breed **beseft** dat samenwerking noodzakelijk is;
2. een aansprekende **visie** die mensen enthousiasmeert;
3. onderling **vertrouwen** en **gelijkwaardigheid**;
4. inspirerend en verbindend **leiderschap**.

2. *Creëer een meerjarenagenda*

Binnen het netwerk worden afspraken gemaakt over de gezamenlijke meerjarenagenda (2015-2020) en jaarplannen.

De meerjarenagenda is gericht op de ontwikkeling van de hippische sport, in relatie tot innovatie en kansen voor het bedrijfsleven. De kansen die genoemd worden in dit onderzoek kunnen als basis dienen:

- Toerisme en recreatie: de combinatie rust, natuur, recreatie en evenementen biedt veel kansen.
- Infrastructuur: een knooppuntennetwerk. Daarbij ook een integrale aanpak van het onderhoud van de ruitersporen en het creëren van een aaneengesloten ruiternetwerk zijn de uitdagingen voor de toekomst.
- De handelssector: focus op het vergroten van de additionele economische waarde door de export.
- Profilering hippische sector in Drenthe: Drenthe heeft alle potentie om zich als een hippische provincie te profileren.
- Evenementen: zet in op een breed, uiteenlopend en vernieuwend aanbod voor alle doelgroepen en maak van evenementen een A-merk en vergroot daarmee de economische spin-off.

3. *Concretiseer de uitvoering van de meerjarenagenda en betrek externe specialisten hierbij.*

Ontwerp een succesvol model voor Drentse samenwerking. Dat ook te gebruiken is in andere sectoren. En waarin gebruikgemaakt wordt van bepaalde onderscheidende kenmerken van Drenthe. Bijvoorbeeld dat de kleinere schaal van Drenthe succesvolle samenwerking makkelijker mogelijk maakt dan elders. Benoem een koppel van experts voor deelprojecten. We noemen een aantal projecten met expertkoppels die als opdracht mee krijgen om een concrete invulling te geven aan de hiervoor genoemde kansen:

- *Project ontwerpen model voor succesvolle samenwerking.* Een wetenschapper en een consultant.
- *Project genereren en opleveren van een volledige database aan hippische organisaties (direct en indirect).* Van onderop op te bouwen, door het gewoon te doen. Een kennisinstelling en een deskundige uit de hippische sport.
- *Project ontwikkelen aanpak kennisontwikkeling en innovatie voor de hippische sector.* Met aandacht voor onderwijs en onderzoek, historie en ambachten, sport, handel en toerisme et cetera. Een kennisinstelling (lectoraat) en een consultant.
- *Project aaneengesloten routenetwerk Drenthe.* Zodat dit er echt snel komt. Vertegenwoordigers van een natuurorganisatie en van de overheid.
- *Project stimuleren export hippische sector.* Zodat er ook dienstverlening, kennis en afgeleide diensten kunnen worden geëxporteerd, er een structurele en geïntegreerde aanpak komt et cetera. Een van de grote handelsstallen en een exportdeskundige.
- *Project economische en maatschappelijke betekenis Hippische Sector voor Nederland.* Drenthe neemt het initiatief tot een landelijke aanpak, samen met de KNHS. De commissaris van de koning.
- *Project positionering, marketing en communicatie Hippische Sector Drenthe.* Een overall- strategie en een uitvoeringsplan inclusief online aanpak. Met aandacht voor de fundamentele opdracht dat Drenthe meer trots moet uitstralen. Plus ervoor zorgen dat de projecten die hier beschreven worden continu onder de aandacht gebracht worden et cetera. Een imago-expert en een communicatiedeskundige.
- *Project kwaliteit in alle haarvaten van de hippische sector Drenthe.* Om ervoor te zorgen dat kwaliteit de leidraad van alles is. Inclusief een continue communicatiecampagne waarin hierop ingespeeld wordt (als onderdeel van het project hiervoor). Een kwaliteitsdeskundige en een bekende hippische persoonlijkheid.

Ten slotte

- Breng de sector verder in kaart. Werk via maatwerk, handwerkonderzoek en vervolgonderzoeken deze eerste inventarisatie tot in detail uit, via een kennisinstelling, lectoraat of publiek-privaat samenwerkingsproject. Ook in bijvoorbeeld Limburg en de Euregio is sprake van meerdere opvolgende projecten.
- Het meerjarenbeleidskader van de KNHS ('De paardensporter centraal', 2011) kan richting geven aan het ontwikkelen van een Drentse visie op de paardensport.

DANK

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de provincie Drenthe, afdeling Sport en Recreatie, met als doel om inzicht te krijgen in de economische omvang én potentie van de hippische sector in provincie Drenthe. Vanuit de opdrachtgever heeft mevrouw J.S. Lampe gefungeerd als projectleider. Tevens stond het onderzoek onder begeleiding van een commissie, bestaande uit:

- de heer J. Werners, voorzitter Hippisch Platform;
- de heer G. Lenstra;
- mevrouw J. Los, bedrijfscontactfunctionaris gemeente De Wolden;
- mevrouw W. van den Barselaar, Hippisch Platform/ledenraad Drenthe KNHS;
- de heer E. Hoppenbrouwer, ruimtelijk-economisch beleidsadviseur provincie Drenthe;
- de heer H. Derks, programmamanager 'Drenthe Beweegt'.

Het Hippisch Platform Drenthe heeft zich in de uitvoering van het onderzoek nadrukkelijk beziggehouden met het verhogen van de respons onder de doelgroep en het verstrekken van input voor het onderzoek. Alle hiervoor genoemde personen worden bedankt voor hun inzet ten behoeve van het onderzoek.

Literatuurlijst

De Boer, Gerritsen, e.a. (2013) *'Maak van je evenement een A-merk! Handreiking voor het vergroten van de economische spin-off van evenementen'*. Provincie Gelderland.

De Boer, Hover en Straatmeijer (2013a) *CAI Beekbergen 2013: Economische impact en bezoekersprofiel*. Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

De Boer, Hover en Straatmeijer (2013b) *Outdoor Gelderland 2013: Economische impact en bezoekersprofiel*. Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Boogers, M. (2013) *Oratie 'Het raadsel van de regio'*, Universiteit Twente, 17 oktober 2013.

Dijk en Slender (nog niet gepubliceerd) *Noordelijk Internationaal Concours hippique Assen: Economische impact op de provincie Drenthe*. Hanzehogeschool Groningen.

De Groot, Henningsen en Kassels (2011) *EK Dressuur Rotterdam 2011: Economische impact*. Hogeschool Rotterdam.

Hoogeveen en Roest (2009) *De paardensector in Limburg en Zuidoost-Brabant: Verkenning van bedrijven en innovaties*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

ING Economisch Bureau (2014) *Visie op regio's in 2014*.

KNHS (2011) *Het meerjarenbeleidskader 2011-2016: 'De paardensporter centraal'*

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2013) *'Beleidskader sportevenementen'*.

Poelman (2013) *Paardrijden en mennen in Noordoost Drenthe*. Assen: Grontmij Nederland

Poelman (2012) *Paardrijden en mennen in Noordwest Drenthe*. Assen: Grontmij Nederland

Poelman (2012) *Paardrijden en mennen in Zuidoost Drenthe*. Assen: Grontmij Nederland

Pluijter (2013) *C.H. de Wolden*. Visiedocument

Provincie Drenthe (2014) *Vrijtijdseconomie Drenthe; feiten en cijfers 2014*.

Rijksen en Visser, (2005) *Inventarisatie Paardenhouderij*. Wageningen Universiteit

Stichting Beheer en Natuur en Landelijk gebied (2011) *'Paarden in het landschap, kansrijke dragers van het landelijk gebied'*. Uitgevoerd in samenwerking met Landschapsbeheer Drenthe en de KNHS.

Winter (2011) *Paardrijden en mennen in Zuidwest Drenthe*. Drachten: Grontmij Nederland

ZKA Consultants & Planners (2012) *Paardensportonderzoek – Profiel, gedrag en behoeften Nederlandse paardensporters, ex-paardensporters en geïnteresseerden in de paardensport*. Rapportage in opdracht van de KNHS.

Bijlage 1

Overzicht SBI-codes

<i>Kern van de paardensector (statistische definitie)</i>	
SBI-code	Omschrijving
93125	Paardensport en maneges
<i>Smalle definitie van de paardensector (inclusief statistische definitie)</i>	
SBI-code	Omschrijving
93195	Organiseren van sportevenementen
93191	Beroepssportlieden
29202	Vervaardiging van aanhangwagens en opleggers
3291	Vervaardiging van borstelwaren
4120	Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw
45193	Handel in en reparatie van aanhangwagens en opleggers (geen caravans)
46213	Groothandel in hooi, stro en ruwvoeder
46214	Groothandel in meng- en krachtvoeder
46215	Groothandel in veevoeder (geen ruw-, meng- en krachtvoeder)
46496	Groothandel in sportartikelen (geen watersport)
47643	Winkels in sportartikelen (geen watersport)
4771	Winkels in kleding en modeartikelen; textielsupermarkten
4772	Winkels in schoenen en lederwaren
47763	Winkels in dieren, dierbenodigdheden en hengelsportartikelen
47892	Markthandel in tweedehands goederen
47899	Markthandel in overige goederen
47918	Detailhandel via postorder en internet in overige non food
494	Goederenvervoer over de weg
7500	Veterinaire dienstverlening
7712	Verhuur en lease van vrachtwagens, autobussen, caravans en aanhangwagens
82991	Veilingen van landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten
<i>Brede definitie van de paardensector (inclusief smalle definitie)</i>	
SBI-code	Omschrijving
108501	Vervaardiging van bereide vlees- en vismaaltijden
1091	Vervaardiging van veevoerders
1011	Slachterijen (geen pluimvee)
1013	Vleesverwerking (niet tot maaltijden)
151101	Looien en bewerken van leer
18121	Drukkerijen van boeken e.d.
18122	Drukkerijen van tijdschriften
4611	Handelsbemiddeling in landbouwproducten, levende dieren en grondstoffen voor textiel en voedingsmiddelen

46231	Groothandel in levend vee
46241	Groothandel in huiden en vellen
46242	Groothandel in leer en halffabrikaten van leer
463202	Groothandel in vlees en vleeswaren (geen pluimvee, wild en gevogelte)
47221	Winkels in vlees en vleeswaren
71201	Keuring en controle van agrarische producten en voedingsmiddelen
72191	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij (niet biotechnologisch)

Bijlage 2

Interviews en focusgroepen

Gemeenten

1. Hoogeveen
2. De Wolden
3. Midden-Drenthe
4. Aa en Hunze
5. Westerveld
6. Emmen
7. Borger-Odoorn
8. Noordenveld
9. Tynaarlo
10. Meppel

Hippische sector

1. Vertegenwoordigers handelsstallen (4)
2. Vertegenwoordigers evenementen (2)
3. Vertegenwoordigers hoefsmeden (2)
4. Vertegenwoordigers fokkerij en hengstenhouderij
5. KNHS
6. Groep geneeskunde van het paard
7. Trainingscentrum
8. Diversen (stal, fokker, aangespannen sport, polo Crosse)
9. Diversen (toerisme en recreatie, journalistiek)

Tijdens 22 gesprekken in totaal 32 mensen gesproken.

Bijlage 3

Gespreksleidraad interviews en focusgroepen

Gespreksleidraad interviews en focusgroepen met gemeenten

Agenda

1. Introductie en kennismaking
2. Toelichting op het onderzoek
3. Inventarisatie organisaties in uw gemeente
4. Kansen en bedreigingen voor de hippische sector in Drenthe

Ad 2) Toelichting op het onderzoek

- De provincie Drenthe en het Hippisch Platform Drenthe zijn een onderzoek gestart naar de economische betekenis en potentie van de hippische sector in Drenthe. De provincie heeft BMC en de Hanzehogeschool Groningen de opdracht gegeven dit onderzoek uit te voeren.
- De provincie en het Hippisch Platform Drenthe hebben behoefte aan inzicht in de economische betekenis van de hippische sector. Met een goed inzicht in de economische omvang en het economisch potentieel van de sector kunnen publieke en private partijen met elkaar een goed gefundeerde discussie voeren over – al dan niet gezamenlijke – investeringen in de hippische sector in Drenthe.
- Bij het onderzoeken van de economische betekenis van de hippische sector in Drenthe wordt zowel gekeken naar de 'directe' omvang en omzet van de hippische sector als naar de 'indirecte' omvang en omzet gerelateerd aan of afgeleid van de hippische sector in Drenthe.
- De onderzoeksvraag bestaat uit drie deelvragen/componenten:
 1. Breng de economische betekenis van de hippische sector in Drenthe op dit moment in kaart (een kwantitatief beeld).
 2. Geef een inschatting van het (economische) toekomstpotentieel van de hippische sector in Drenthe (een kwantitatieve inschatting).
 3. Geef aanbevelingen over hoe dit economisch potentieel bereikt kan worden. Met andere woorden: welke acties, maatregelen en investeringen zijn hiervoor nodig? (een kwalitatieve onderbouwing)

Ad 3) Inventarisatie organisaties in uw gemeente

- Een volledige database aan organisaties in de provincie Drenthe (zowel directe als afgeleide organisaties) is cruciaal voor het succes van het onderzoek. Vandaar dat we hier sterk op inzetten.
- We hanteren een driesporenstrategie voor de inventarisatie organisaties:
 1. Eerste inventarisatie Hanzehogeschool Groningen (bottom-up, op basis van aangeleverde bestanden door Hippisch Platform e.a. en een eigen zoektocht)
 2. Selectie organisaties met behulp van SBI-codes.
 3. Aanvullende lijst vanuit de groeps gesprekken en interviews, waaronder dit gesprek.
- Hebben jullie zicht op de organisaties in jullie lokale setting?
- Zouden jullie een lijst kunnen aanleveren van directe en afgeleide organisaties als wij een vraag formuleren?
- Zo nee, wie zou deze lijst in jullie lokale setting kunnen samenstellen?

Ad 4) Kansen en bedreigingen voor de hippische sector in Drenthe:

- Wat zien jullie als de belangrijkste kansen en bedreigingen?
- Waar zou wel/niet op ingezet moeten worden? (deelsectoren, afgeleide sectoren)
- Hoe en door wie zou hier op ingezet moeten worden? (provincie, gemeenten, bedrijfsleven, sport, publiekprivaat et cetera)
- Wat is het verband met het beleid in de gemeenten, de provincie e.a.? (economie, sport, toerisme en recreatie, evenementen et cetera)
- Met andere woorden: wat is het potentieel en hoe kan dit bereikt worden?

Gespreksleidraad interviews en focusgroepen met vertegenwoordigers hippische sector**Agenda**

1. Introductie en kennismaking
2. Toelichting op het onderzoek
3. Inventarisatie omvang hippisch sector
4. Kansen en bedreigingen voor de hippische sector in Drenthe

Ad 2) Toelichting op het onderzoek

- De provincie Drenthe en het Hippisch Platform Drenthe zijn een onderzoek gestart naar de economische betekenis en potentie van de hippische sector in Drenthe. De provincie heeft BMC en de Hanzehogeschool Groningen de opdracht gegeven dit onderzoek uit te voeren.
- De provincie en het Hippisch Platform Drenthe hebben behoefte aan inzicht in de economische betekenis van de hippische sector. Met een goed inzicht in de economische omvang en het economisch potentieel van de sector kunnen publieke en private partijen met elkaar een goed gefundeerde discussie voeren over – al dan niet gezamenlijke – investeringen in de hippische sector in Drenthe.
- Bij het onderzoeken van de economische betekenis van de hippische sector in Drenthe wordt zowel gekeken naar de 'directe' omvang en omzet van de hippische sector als naar de 'indirecte' omvang en omzet gerelateerd aan of afgeleid van de hippische sector in Drenthe.
- De onderzoeksvraag bestaat uit drie deelvragen/componenten:
 1. Breng de economische betekenis van de hippische sector in Drenthe op dit moment in kaart. (een kwantitatief beeld)
 2. Geef een inschatting van het (economische) toekomstpotentieel van de hippische sector in Drenthe. (een kwantitatieve inschatting)
 3. Geef aanbevelingen over hoe dit economisch potentieel bereikt kan worden. Met andere woorden: welke acties, maatregelen en investeringen zijn hiervoor nodig? (een kwalitatieve onderbouwing)

Ad 3) Inventarisatie organisaties in uw gemeente

- Een volledige database aan organisaties in de provincie Drenthe (zowel directe als afgeleide organisaties) is cruciaal voor het succes van het onderzoek. Vandaar dat we hier sterk op inzetten.
- We hanteren een driesporenstrategie voor de inventarisatie organisaties:
 1. Eerste inventarisatie Hanzehogeschool Groningen (bottom-up, op basis van aangeleverde bestanden door Hippisch Platform e.a. en een eigen zoektocht)
 2. Selectie organisaties met behulp van SBI-codes.

3. Aanvullende lijst vanuit de groepsgesprekken en interviews, onder andere met gemeenten en gesprekken met vertegenwoordigers van de hippische sector
 - Hebben jullie zicht op het totale aantal organisaties in jullie lokale setting?
 - Hebt u enig idee van de omvang van uw sector? (omzet, fte, vrijwilligers, aantal evenementen, aantal paarden/ruiters)?
 - Zouden jullie een lijst kunnen aanleveren van directe en afgeleide organisaties als wij een vraag formuleren?
 - Zo nee, wie zou deze lijst in jullie lokale setting kunnen samenstellen?

Ad 4) Kansen en bedreigingen voor de hippische sector in Drenthe

- Wat zien jullie als de belangrijkste kansen en bedreigingen?
- Waar zou wel/niet op ingezet moeten worden? (deelsectoren, afgeleide sectoren)
- Hoe en door wie zou hier op ingezet moeten worden? (provincie, gemeenten, bedrijfsleven, sport, publiekprivaat et cetera)
- Wat is het verband met het beleid in de gemeenten, de provincie e.a.? (economie, sport, toerisme en recreatie, evenementen et cetera)
- Met andere woorden: wat is het potentieel en hoe kan dit bereikt worden?

Bijlage 4

Digitale enquêtes

Vragenlijst direct gerelateerde organisaties hippische sector

1. Tot welke categorie behoort uw organisatie (bedrijf/vereniging)?
NB Als uw organisatie tot meerdere categorieën zou behoren, geeft u dan de meest passende categorie aan

- Ruitervereniging
- Handelsstal
- Pensionstal
- Hippische veiling
- Africhtingsstal
- Sportstal
- Stalhouderij
- Privéstal
- Hengstenhouderij
- Merriehouderij
- Opfokbedrijf
- Stoeterij
- Spermawinning en embryotransplantaties
- Wedstrijd- of evenementorganisator
- Manage of ruitersportcentrum
- Ruitersportzaak
- Zadel- en tuigmakerij
- Camping met pensionstal
- Hippische recreatie (*recreatie met de mogelijkheid een paard te gebruiken / stallen*)
- Anders, namelijk...

2. Hoeveel paarden heeft u gemiddeld op enig moment in uw organisatie/vereniging?

 Niet van toepassing

3. Hoeveel unieke ruiters rijden gemiddeld per jaar op de paarden/pony's van uw organisatie/vereniging? (*met unieke ruiters bedoelen wij het aantal individuele ruiters*)

4. Hoeveel werknemers zijn werkzaam bij uw organisatie?
 _____ fte

5. Hoeveel vrijwilligers zijn (naar schatting) actief bij uw organisatie?

6. Organiseert uw organisatie/vereniging hippische wedstrijden/evenementen?
 Ja
 Nee

Zo ja, hoeveel wedstrijden/evenementen zijn dit per jaar?

7. Hoe ziet de verwachte financiële positie van uw organisatie er uit over 5 jaar?
- Beter dan in de huidige situatie
 - Gelijk aan de huidige situatie
 - Slechter dan de huidige situatie

Economische omvang

De volgende vragen gaan over de omzet van uw organisatie. Deze gegevens worden volstrekt anoniem gebruikt (zoals te lezen in de geheimhoudingsverklaring in de bijlage) en zijn alleen bedoeld om uitspraken te kunnen doen over de economische omvang van de hippische sector in zijn totaliteit. Het geven van een schatting bij de volgende vragen is voldoende.

8. Wat is de hoogte van de omzet van uw organisatie (een schatting is voldoende)
_____ €
9. Welk percentage van uw omzet krijgt u door klanten/leden van buiten de provincie Drenthe?
_____ %
10. Welk percentage van uw omzet ontvangt u door klanten/leden van buiten Nederland?
_____ %

Bij vraag 1 heeft u aangegeven tot welke categorie uw organisatie behoort. Mocht uw organisatie actief zijn in meerdere sectoren dan kunt u hier aangeven hoe uw omzet is opgebouwd, verdeeld over meerdere sectoren (maximaal 3)

11. Welk percentage van uw omzet behaalt u in verschillende categorieën van uw organisatie?
- Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
... %
 - Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
... %
 - Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
... %
12. Welk percentage van de uitgaven voor uw organisatie doet u binnen de provincie Drenthe?
_____ %
13. Welk percentage van de uitgaven voor uw organisatie doet u buiten Nederland?
_____ %

Toerisme en recreatie

De volgende vragen gaan over de specifieke omvang van de toeristische en recreatieve hippische sector. Als uw organisatie/vereniging geen relatie heeft met de toeristische en recreatieve hippische sector dan kunt u deze vragen overslaan.

14. Indien u een hippisch toeristisch bedrijf hebt: hoeveel gasten en paarden ontvangt u gemiddeld per jaar en waar komen deze vandaan?
1. Gemiddeld _____ gasten en _____ paarden per jaar
 2. Gemiddeld _____ % hiervan komt uit Drenthe
 3. Gemiddeld _____ % hiervan komt uit andere provincies, met name uit:
 - i. _____
 - ii. _____
 - iii. _____

4. Gemiddeld _____% hiervan komt uit het buitenland, met name uit:

1. _____
2. _____
3. _____

15. Maakt/maken u/uw gasten/klanten gebruik van de ruiter- en menpaden en aanverwante voorzieningen (startpunten, pleisterplaatsen, watervoorzieningen et cetera)?

- Nee
- Ja, in Drenthe _____ keer per maand
- Ja, buiten Drenthe _____ keer per maand, namelijk in de provincie: _____

16. Wat vindt u van de ruiter- en menpaden en aanverwante voorzieningen in Drenthe? (knel- en verbeterpunten)

- Goed, omdat _____
- Kan beter, namelijk _____
- Slecht, omdat _____
- Niet van toepassing

Kansen en bedreigingen

In de komende vragen kunt u aangeven wat volgens u de belangrijkste kansen en bedreigingen zijn voor de ontwikkeling van uw organisatie/vereniging in de komende jaren en wat de belangrijkste kansen en bedreigingen zijn voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe.

17. Wat zijn volgens u de belangrijkste kansen voor de ontwikkeling van uw organisatie/vereniging de komende jaren?

18. Wat zijn volgens u de belangrijkste bedreigingen voor de ontwikkeling van uw organisatie/vereniging de komende jaren?

19. Wat zijn volgens u de belangrijkste kansen voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe de komende jaren?

20. Wat zijn volgens u de belangrijkste bedreigingen voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe de komende jaren?

Vragenlijst indirect gerelateerde organisaties Hippische Sector

21. Tot welke categorie behoort uw organisatie (bedrijf/vereniging)?

NB Als uw organisatie tot meerdere categorieën zou behoren, geeft u dan de meest passende categorie aan

- Dierenarts
- Hoefsmederij
- Veetransport
- Paardentransportmiddelen (trailers/vrachtwagens)
- Alternatieve dierengeneeskunde
- Dierfysiotherapie
- Dierenrevalidatie
- Dierengebbitsverzorging
- Foeragebedrijf
- Mestverwerking
- Stallenbouw
- Onderzoek en/of certificering
- Overige veterinaire dienstverlening
- Anders, namelijk...

Hippisch gerelateerde activiteiten

De volgende vragen gaan in op de omvang van uw organisatie, specifiek voor de hippisch gerelateerde activiteiten. Hiermee bedoelen wij de activiteiten die vanuit uw organisatie direct te maken hebben met de hippische sector.

22. Hoeveel werknemers zijn werkzaam bij uw organisatie?

- Open fte

23. Hoeveel werknemers zijn werkzaam bij de hippisch gerelateerde activiteiten uw organisatie?

- Open fte

24. Hoeveel vrijwilligers zijn (naar schatting) actief bij uw organisatie?

- Open

25. Hoeveel vrijwilligers zijn (naar schatting) actief bij de hippisch gerelateerde activiteiten van uw organisatie?

- Open

26. Hoe ziet de verwachte financiële positie van uw organisatie er uit over 5 jaar?

- Beter dan in de huidige situatie
- Gelijk aan de huidige situatie
- Slechter dan de huidige situatie

Economische omvang

De volgende vragen gaan over de omzet van uw organisatie. Deze gegevens worden volstrekt anoniem gebruikt (zoals te lezen in de geheimhoudingsverklaring in de bijlage) en zijn alleen bedoeld om uitspraken te kunnen doen over de economische omvang van de hippische sector in zijn totaliteit. Het geven van een schatting bij de volgende vragen is voldoende.

27. Wat is de hoogte van de omzet van de hippische gerelateerde activiteiten van uw organisatie
() Open
28. Welk percentage van de hippisch gerelateerde omzet krijgt u door klanten/leden van buiten de provincie Drenthe?
... %
29. Welk percentage van de hippisch gerelateerde omzet ontvangt u door klanten/leden van buiten Nederland?
... %

Bij vraag 1 heeft u aangegeven tot welke categorie uw organisatie behoort. Mocht uw organisatie actief zijn in meerdere sectoren dan kunt u hier aangeven hoe uw omzet is opgebouwd, verdeelt over meerdere sectoren (maximaal 3).

30. Welk percentage van uw omzet behaalt u in verschillende categorieën van uw organisatie?
() Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
... %
() Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
... %
() Dropdown menu met alle categorieën uit vraag 1
31. Welk percentage van de hippische gerelateerde uitgaven voor uw organisatie doet u binnen de provincie Drenthe?
... %
32. Welk percentage van de hippische gerelateerde uitgaven voor uw organisatie doet u buiten Nederland?
... %

Kansen en bedreigingen

In de komende vragen kunt u aangeven wat volgens u de belangrijkste kansen en bedreigingen zijn voor de ontwikkeling van uw organisatie/vereniging in de komende jaren en wat de belangrijkste kansen en bedreigingen zijn voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe.

33. Wat zijn volgens u de belangrijkste kansen voor de ontwikkeling van uw organisatie de komende jaren?
() Open
34. Wat zijn volgens u de belangrijkste bedreigingen voor de ontwikkeling van uw organisatie de komende jaren?
() Open

35. Wat zijn volgens u de belangrijkste kansen voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe de komende jaren?
() Open
36. Wat zijn volgens u de belangrijkste bedreigingen voor de ontwikkeling van de hippische sector in de provincie Drenthe de komende jaren?
() Open

Bijlage 5

Methodiek berekening omvang hippische sector

De omvang van de hippische sector is voor de direct en de indirect betrokken organisaties op dezelfde manier berekend. Hieronder wordt het voorbeeld uitgewerkt voor het berekenen van de omzet van de direct betrokken organisaties. Deze methodiek is ook gehanteerd bij het berekenen van het aantal paarden, ruiters, werknemers, vrijwilligers en evenementen.

De input van de respondenten is in eerste instantie per deelsector verwerkt. Onder de deelsectoren worden de sectoren 1 tot en met 19 zoals in de tabel hieronder is te zien (1^e kolom). Per deelsector is eerst een gewogen gemiddelde omzet (2^e kolom) berekend aan de hand van de input van de respondenten. Een gewogen gemiddelde wil zeggen dat alleen de respons op deze vraag wordt meegerekend (niet iedere respondent vult iedere vraag in en soms wordt er 0 ingevuld). Vanuit het gewogen gemiddelde kan worden geëxtrapoleerd naar een totaal voor deelsector in de provincie Drenthe als het totale aantal organisaties bekend zijn. Sommige deelsectoren zijn samengevoegd en voor deze samengesteld deelsector is dan één gewogen gemiddelde (kolom 3).

Bij een aantal deelsectoren was het totale aantal organisaties (4e kolom) bekend. Van deze organisaties waren de meestal de emailadressen bekend (ruiterverenigingen, handelsstallen, hippische recreatie) of kon door middel van de interviews met de experts een gerichte schatting worden gemaakt van het totale aantal organisaties in Drenthe (hengstenhouderij, merriehouderij, opfokbedrijf). De omzet van een deelsector (kolom 5) is dan het gewogen gemiddelde maal het aantal bedrijven.

	Gemiddelde omzet (gewogen)	Samenvoeging deelsectoren	Totaal aantal	Omzet
1. Ruitervereniging	€ 14.567,—	Nee	156	€ 2.272.410,—
2. Handelsstal	€ 1.066.833,—	Nee	44	€ 46.940.659,—
3. Pensionstal	€ 16.250,—			
4. Hippische veiling	€ 0			
5. Africhtingsstal	€ 93.333,—	€ 146.625,—	104	€ 15.249.000,—
6. Sportstal	€ 141.750,—			
7. Stalhouderij	€ 0			
8. Privéstal	€ 293.333,—			
9. Hengstenhouderij	€ 0	Nee	30	€ 0
10. Merriehouderij	€ 10.000,—	Nee	1000 ²⁰	€ 10.000.000,—
11. Opfokbedrijf	€ 14.313,—	Nee	10	€ 143.125,—
12. Stoeterij	€ 66.667,—			
13. Wedstrijd of evenement organisator	€ 166.967,—			
14. Manage of ruitersport centrum	€ 103.000,—	€ 113363,—	84	€ 9.522.450,—
15. Ruitersportzaak	€ 0			
16. Zadel- en tuigmakerij	€ 0			
17. Camping met pensionstal	€ 300.000,—			
18. Hippische recreatie (recreatie met de mogelijkheid een paard te gebruiken / stallen)	€ 59.311,—	€ 89.397,—	62	€ 5.542.606,—
19. Anders	€ 68.167,—	Nee	60	€ 4.090.000,—

Schatting op basis van responsratio in de overige sectoren

Totale economische omzet € 93.760.251,—

Van de deelsectoren waar het totaal aantal organisaties onbekend was, is getracht een gerichte schatting te maken van het totale aantal organisaties. Op basis van het responspercentage op deze vraag in de deelsectoren waar het totale aantal organisaties bekend is, gemiddeld 25%, kan op basis van het aantal respondenten berekend worden hoeveel organisaties er dan ongeveer in de provincie Drenthe zijn. Dit werkt het beste door enkele deelsectoren samen te voegen die enigszins vergelijkbaar zijn van aard. Zo zijn er 26 respondenten geweest in deelsector 3 tot en met 8. Ervan uitgaande dat dit een responspercentage van 25% is levert dat een totaal van 104 organisaties op in de hele provincie Drenthe.

Deze methodiek is zoals gezegd ook gehanteerd bij het berekenen van de omvang van de bij de hippische sector indirect betrokken organisaties. Hetzelfde geldt voor de andere thema's: aantal paarden, ruiters, werknemers, vrijwilligers en evenementen.

²⁰ Totale aantal leden alle actieve stamboeken in de provincie Drenthe.

Bijlage 6**Overzicht (potentiële) rust- en pleisterplaatsen
ruiterrouthenetwerk**

Paardenbedrijven aangesloten bij de Vereniging Paardentoeisme Drenthe

Organisatie	Straat	Plaats
Landgoed 't Witte Zand	Middendorpsstraat 16	Meppen
Manege Smit	Oostering 30	Pesse
Minicamping de Wolvenhoeve	Rijksweg 112	Smilde
Camping de Otterberg	Drijberseweg 36a	Wijster
Landgoed De Dodshoorn	Schoonloërstraat 62a	Grolloo
Manege Gasselte, 2012; 25 jaar!! FNRS ****	Lutkenend 19A	Gasselte
Ruitervakantiecentrum Havelte	Van Halomaweg 3a	Havelte
Vakantieoord De Bronzen Emmer	Mepperstraat 41	Meppen
't Hoefijzer Groepsaccommodatie/Binnenhal/Stalling/Weidegang/ Aan Bos/Huifkarverhuur	Oranjekanaal Z.Z. 6	Zwiggelte
Stalhouderij Nieuw Moscou	Zuideropgaande 129	Hollandscheveld
Paardencentrum Dolfing	Verl. Noordenveldweg 1	Vries
Camping De Reeënwissel	Bosweg 23	Hoogersmilde
Ieberenhoeve	Elperstraat 14	Schoonloo
Manege Knollegruun	Hoofdstraat 33	Schoonloo
Paarden-Vakantieboerderij 'Hoeve 't Wed' in Wapse	Ten Have 11	Wapse
Alberthoeve Recreatieboerderij	Wateren 24	Wateren
Boerhaarshoeve groepsverblijf en glamping voor groepen met of zonder paarden en kamperen voor individuen	Schoonloërstraat 49	Grolloo
De oldendieverhof	Oldendiever 5	Diever
Les Chevaux paarden verhuur/ponykamp/vakantiewoning/trektocht	Voorbosweg 10	Buinen
Horperhoeve, Friese paardenfokkerij in de Drentse bossen	Schapendijk 10	Zweeloo

Rust- en pleisterplaatsen

Naam	Straat	Plaats
Het Amerveld	Amen 61	Amen
De Huiskamer	Kerkdijk 2	Ansen
Stichting Buurderij De Wilde Haan	Baloo 94	Baloo
Les Chevaux	Voorbosweg 10	Buinen
Camping Gezond Boeren Verstand	Hoofdstraat 104	Dalerveen
Oldendieverhof	Oldendiever 5	Diever
Manege de Drift	Drift 12	Dwingeloo
Meisterhof	Lheebroek 33	Dwingeloo
Recreatie boerderij Evensterk	America 14	Een
Brammershoop	Kanaalstraat 4	Eeserveen
De Eekwal	Heirweg 17	Emmen
Hippisch Centr. Emmen	Ericastraat 109	Erica
Hippisch Centr. Exloo	Valtherweg 27a	Exloo
Familie Van Rein	Gieterweg 4a	Gasselte
Manege Gasselte	Lutkendend 19a	Gasselte
Praktijk de Kapschuur	Dorpsstraat 63	Gees
Boerhaarshoeve	Schoonloerstraat 49	Grollo
Café Rest. Hofsteenge	Hoofdstraat 11	Grolloo
Minicamping Creativo	Koumansburg 7	Haule
Ruitervakantie centrum	Van Heloma weg 3a	Havelte
Stal de Boswal	J. Bruggink weg ?	Hooger smilde
Camping De Reeenwissel	Bosweg 23	Hooger smilde
Familie de Graaf	Eggeweg 23	Koekange
De Bronzen Emmer	Mepperstraat 41	Meppen
't Witte Zand	Middendorpsstraat 16	Meppen
Poolshoogte	Meelkerlaan 5	Odoorn
Manege Smit	Oostering 30	Pesse
Manege De Hulhorst	Hullenweg 19	Roden
Ieberenhoeve	Elperstraat 14	Schoonloo
Manege Knollegruun	Hoofdstraat 33	Schoonloo
Camping De Bosrand	Wijsterseweg 17	Spier
Manege De Buitenwijk	Stuifzandse weg 59a	Stuifzand
Camping De Blauwe Haan	Weg achter de Es 11	Uffelte
Hoeve 't Wed	Ten Have 11	Wapse
Alberthoeve	Wateren 24	Wateren
Camping De Otterberg	Drijberseweg 36a	Wijster
Rosworld	Zuiderstraat 6	Zeijen
Camping Klein Zwitserland	De Stuw 12	Zuidwolde
De Horperhoeve	Schapendijk 10	Zweeloo
't Hoefijzer	Oranjekanaal Z.Z.6	Zwiggelte

Nieuwe adressen in routenetwerk

Zuidwest-Drenthe	Noordwest-Drenthe	Zuidoost-Drenthe	Noordoost-Drenthe
<i>Midden-Drenthe</i>	<i>Noordenveld</i>	<i>Coevorden</i>	<i>Borger-Odoorn</i>
Prinses Margriet Manege, Oude Beilerweg 29 9431 BZ Westerbork	Manege de Hulhorst, Hullenweg 19 9301 ZD Roden	Stalhouderij De Vliers, Vliers 13 7751 ZS Dalen	Trainingsstal de Startbox, Exloërweg 28 7872 RP Valthe
Minicamping Wolvenhoeve, Rijksweg 112 9422 CH Smilde	Erfgoedlogies Oudbergveen, Oude Norgeweg 5 9341 TG Veenhuizen	Rijhal De Mars, Iemakkerssteeg 6 7751 NM Dalen	Pension- en Dressuurstal Beekdal, Strengenweg 11 9531 TE Borger Hoogeveen Tynaarlo Emmen
<i>Hoogeveen</i>	<i>Tynaarlo</i>	<i>Emmen</i>	
Camping Nieuw Moscou, Zuideropgaande 129 7913 TL Hollandscheveld	Parkeerplek De Strubben	Manege De Stijgbeugel, Westerdiep WZ 122 7881 HK Emmer- Compascuum	
West Side Ranch, Kanaal Westzijde 2A 7936 TL Tiendeveen	Camping de Vledder		
Paardencentrum Diana Boer, Tuindersweg 1 7916 VP Elim	Manege de Eswal, Eswal 2 9481 TK Vries		
Manege Rijvereniging de Weide Ruiters, Marten Kuilerweg 21 7916 RJ Elim	Natuurgebied Balloërveld		
	Manege Jan Dolfing, Verlengde Noorden- veldweg 1 9481 AV Vries		
	Hippisch Centrum Rosworld, Zuiderstraat 6 9491 TH Zeijen		
<i>De Wolden</i>			
Manege Zuidwolde, Veeningen 3A 7924 PG Veeningen			
Landgoed Welgelegen, Prinsesseweg 8 7958 RT Koekange			

Zuidwest-Drenthe	Noordwest-Drenthe	Zuidoost-Drenthe	Noordoost-Drenthe
<i>Meppel</i>			
Manege Oosterboer, Oosterboerweg 26 Meppel			
Manege de Baander, Oosterboerweg 35C Meppel			
57 Bachelorscriptie Llsette ten Wolde – Hippisch Toerisme Drenthe			
<i>Westerveld</i>			
Stal Brusse, Midden 49A 8351 HC Wapserveen			
Manege de Drift, Drift 12 7991 AB Dwingeloo			